MEGD
Faroe Islands` Union for the Handicapped

Uttanríkis- og Mentamálaráðið
Tinghúsvegur 7
100 Tórshavn

Tórshavn 07.12.2020
J. nr.
Viðgjørt.
Tykkara j. nr.

Hoyringarskriv viðvíkjandi mannarættindastøðuni í Føroyum.

MEGD letur frágreiðingina inn vegna limafeløgini. MEGD er meginfelag fyri 24 limafeløg, ið umboða tann fjølbroytta skaran av fólki í Føroyum, ið ber brek. Yvirskipaða politiska endamálið hjá MEGD er at betra rættindini hjá teimum, ið bera brek, uttan mun til slag av breki. Harumframt samstarvar MEGD við norðurlendsku meginfeløg teirra, ið bera brek. Einstøku limafeløgini í MEGD stremba eftir at betra um livikor og rættindi hjá teimum, ið bera brek, á teirra serstøka øki.

Føroyar eru sjálvstýrandi tjóð í danska kongsríkinum. Føroyar eru 18 oyggjar í Norðuratlantshavi miðskeiðis millum Skotland, Ísland og Noreg. Samfelagið er lítið við umleið 53.000 íbúgvum. Umsitingarliga eru oyggjarnar býttar í seks sýslur og 29 kommunur við seks stjórnarráðum. Føroyska samfelagið er býtt ímillum land (Føroya Landsstýri) og kommunur, og landsstýrið eigur stóran lut í ábyrgdini av útreiðslum til útbúgvingar-, heilsu og sosiala vælferðarøkið.

I. Aðalendamál og -skyldur (grein 1-4)
Føroya Landsstýri (FL) skal samtykkja eina miðvísa brekpolitiska virkisætlan til tess at seta ST-sáttmálan um rættindi teirra, ið bera brek, í verk. MEGD heitir á Føroya Landsstýri, at virkisætlanin verður gjørd.

Føroya Landsstýri skal tryggja, at ST sáttmálin um rættindi teirra, ið bera brek, verður innlimaður í almenna lóggávu og sostatt gerst partur av galdandi lóg í Føroyum. Farið er undir hetta arbeiðið, men tað dregur út.

II. Ávís rættindi (grein 5-30)
Javnrættindi og eingin mismunur (grein 5).
MEGD heitir inniliga á Føroya Landsstýri at samtykkja nýggja almenna lóggávu ímóti mismuni á øllum økjum, eisini uttan fyri arbeiðsmarknaðin. MEGD mælir Føroya Landsstýri til at taka stig til at tryggja, at munadygg rættartiltøk verða tøk hjá fólki, ið bera brek, harímillum møguleiki fyri at kæra um mismun uttan fyri arbeiðsmarknaðin.

Íslandsvegur 10 C
FO-100 Tórshavn
The Faroe Islands
Tel: +298 317373
Týsdag, mikudag og hósdag kl. 10 – 15
megd@megd.fo
www.megd.fo

Tilvitskustimbran (grein 8)
MEGD vil mæla Føroya Landsstýri til at samtykkja eina ætlan við ítøkiligum og sjónligum málum í samráði við feløgini hjá teimum, ið bera brek, fyri at vekja samfelagstilvitskuna – hjá almenninginum sum heild, hjá almenna og privata geiranum og hjá teimum, ið sjálv bera brek – og fyri at skapa eina jaliga mynd av teimum, ið bera brek, og økja um vitanina um rættindi teirra.

Atkoma (grein 9)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at samtykkja eina víðfevnda ætlan, sum skal tryggja, at allir persónar, ið bera brek, hava atgongd til hentleikar, upplýsing og tilboð, og sum innibar ítøkilig mál, tíðarkarmar, fíggjarætlanir, revsitiltøk og eftirmeting.

Í 2017 varð Byggningsreglugerðin samtykt (Bygningskunngerð 2017: https://logir.fo/Kunngerd/72-fra-27-06-2016-um-umbygningskunngerd-2017). Hetta er eitt stig rætta vegin. Men atkoma er ein stór avbjóðing í føroyska samfelagnum á fleiri økjum – t.d. viðvíkjandi bygging, flutningi sjóvegis (https://www.ssl.fo/) og samskifti.

MEGD mælir Føroya Landsstýri til at tryggja teimum, ið eru deyv og hoyrnarveik, atgongd til allar sjónvarpssendingar hjá KvF (https://kvf.fo/). KvF er Føroya einasta almenna sjónvarpstænasta, ið varpar heimatíðindi og føroyskar sendingar. Síðan 2017 er ein røð av heimildarfilmum vorðin tekstað, og teknmálstulkur hevur verið knýttur at tíðindunum. Tað er tó als ikki nøktandi, at tekstur og teknmálstulkur bert eru tøkir í sambandi við sendingar, ið mettar eru at vera av "stórum samfelagsligum áhuga og týdningi". Børnum, ið samskifta á øðrvísi hátt, tørvar eisini barnasendingar við teknmáli.

Rætturin til sjálvstøðugt lív (grein 19)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at broyta lóggávuna um almennar tænastur soleiðis, at persónar, ið bera brek, frítt kunnu velja, hvar tey vilja búgva, og hvørjum tey vilja búgva saman við, samstundis sum tey fáa neyðuga stuðulin til at liva sjálvstøðugt.

Tað er ógvuliga sjálvsamt, at tey, ið bera brek, kunnu velja, hvar tey vilja búgva, og hvørjum tey vilja búgva saman við, samstundis sum tey fáa neyðuga stuðulin til at liva sjálvstøðugt. Langur bíðilisti er, og fólk, ið bera brek, kunnu vænta at standa á listanum í fleiri ár, og tá eru almennu tænasturnar avmarkaðar. Harumframt er eingin lóg, ið verjir tey, ið bera brek, tá ið verkfall er. Nógv hava verið noydd at flyta úr egnum heimi til familju ella størri búfelagsskapir, tá ið verkfall hevur verið.

Íslandsvegur 10 C
FO-100 Tórshavn
The Faroe Islands
Tel: +298 317373
Týsdag, mikudag og hósdag kl. 10 – 15
megd@megd.fo
www.megd.fo

Talufrælsi, meiningarfrælsi og atgongd til upplýsingar (grein 21)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at viðurkenna rættin hjá øllum deyvum og hoyrnarveikum at fáa undirvísing og at samskifta á teknmáli; at seta munadygg tiltøk í verk fyri at stuðla teknmáli sum samskiftishátt; at fremja gransking í teknmáli, harímillum at útgeva eina teknmálsorðabók; umframt at stuðla nýtsluni av føroyskum teknmáli á øllum økjum í lívinum hjá deyvum persónum við tí endamáli at tryggja luttøku teirra í arbeiði, útbúgving og mentanarlívi.

Føroya Landsstýri viðurkendi føroyskt teknmál sum mál hin 5. juni 2017, og við hesum fekk Málráðið (http://malrad.fo/), ið er sett at røkja, menna og verja føroyska málið, ein lim úr deyvasamfelagnum. Somuleiðis er ein teknmálsorðabók útgivin. Hóast kunngerð um undirvísing í og á teknmáli er gjørd, er eingin undirvísing í føroyskum teknmáli. Feløgini gera vart við, at børn við CI (Cochlear Implant) ikki fáa neyðug framhaldsskeið og undirvísing, hvat samskifti viðvíkir.

Eingin føroysk gransking er av málmenningini hjá børnum við CI og málmenningini hjá teimum, sum brúka teknmál sum samskiftishátt. Eisini vantar gransking innan aðrar samskiftishættir so sum Karlstadt.

Feløgini gera vart við, at almennir stovnar ikki hava upplýsing á teknmáli.

MEGD mælir Føroya Landsstýri til javnbjóðis viðurkenning av menningini og stuðlinum av alternativum samskiftishættum, ið tøkir eru hjá teimum, ið bera vitborin og sálarlig brek.

Sum er, er eingin skipað ætlan fyri menning og stuðli av víðkaðum og øðrvísi samskiftishættum. MEGD vil vísa á, at tað er eingin skipað ætlan fyri einum samskiftisdepli í Føroyum.

Útbúgving (grein 24)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at broyta lóggávuna fyri at tryggja luttøku hjá øllum børnum, ið bera brek, í vanligu útbúgvingarskipanini við nøktandi stuðli og tillaging, serstakliga við nøktandi útbúgving av lærarum og øðrum starvsfólki í skúlaverkinum til tess at tryggja dygd í útbúgvingini hjá næmingum, ið bera brek. Føroyska fólkaskúlalógin vísir á týdningin av at hava ein skúla fyri øll, ið samsvarar við Salamanca-yvirlýsingina. Kortini eru avbjóðingar í fólkaskúlanum fyri næmingar, ið bera brek, innan autismuøkið, næmingar við menningartarni umframt næmingar, ið eru deyvir ella hoyrnarveikir. Teir kenna seg javnan útihýstar frá felagsskapinum.

Børn við menningartarni skulu hava munadyggan málsligan stuðul tíðliga. Sernám (https://www.sernam.fo/) er ikki fört fyri at røkka øllum børnum, og tað gerst tilvildarligt, hvør fær nøktandi málsligan stuðul.

Heilsa (grein 25)
Persónar, ið bera brek, skulu hava atgongd til heilsutænastur. Men eingin yvirskipaður politikkur er, ið tryggjar persónum, ið bera brek, fyribyrgjandi heilsutænastur. Hetta hevur við sær, at persónar, ið bera brek, t.d. fáa staðfest krabbamein seint í sjúkugongdini.

Í Føroyum hava persónar við sálarsjúku einki bráðfeingisstað at venda sær til. Vit hava skaðastovur, ið taka sær av likamligum sjúkum, men tær hava ikki yrkisførleika til at hjálpa persónum við bráðkomnum sálarsjúkum. Eingin beinleiðis telefonlinja er heldur til persónar við sálarsjúku at ringja til og fáa hjálp ella ráðgeving í neyðstøðu.

Feløgini gera vart við, at heilsuverkið vantar tænastu við teknmálstulki í neyðstøðum.

Feløgini gera vart við, at arbeiðsgevarar ikki hava nøktandi atgongd til teknmálstulking, og at arbeiðsgevarar ikki fáa tilboð um skeið í teknmáli.

Feløgini gera vart við, at persónar við varandi sjúkum ikki verða kannaðir og sjúkur teirra greinaðar.

Viðmerkingar Alzheimerfelagið:
1. Úgreinan: Biðitíðin er uml. 4 mánaðir, áðrenn fólk við tekin á demens fáa tíð til eina kanning. Enn er tað trupult hjá summum kommunulæknum at taka støðuna í álvara og senda tey til útgreinan.

2. Ein hjúnafelagi skal hava møguleika at flyta inn á eitt heim saman við sínum maka, um tey ynskja tað, og búgva á sama kamari. Í dag eru tað onnur, ið avgera tað.

3. Tað er ein mannarættur at sleppa út hvønn dag og at halda fast í teimum áhugamálum, ein hevur. Hettar er ikki møguligt, sum er, tí her eru tað onnur, ið ráða! Skal hetta bera til, er umráðandi við eini minstunormering við fakligari vitan innan demens.

4. Tørvur er á umlættingarplássum og búeindum til teirra undir 67 ár. Sum nú er, er hvørki av hesum.

Tað er eingin skipað venjing, ið er málrættað hesum samfelagsbólki.

5. Tørvur er eisini á fleiri umlættingarplássum til teirra við demensi, ið eru eldri enn 67 ár.

Á dagtilhaldum og búeindum fyri tey yvir 67 ár er eisini brúk fyri venjingartilboðum.

6. Væntandi skelting í almenna rúminum.

7. Í svimjihallum er tørvur á smærri umklæðingarrúmum, so fólk, ið ikki klára seg sjálv, kunnu hava ein hjálpara við. Ein demensdiagnosa skal ikki vera ein forðing fyri at nýta kommunalar svimjihallir.

8. Betri fráboðanir í bý og bygdabussum, um hvar bussurin er staddur. Um bussarnir høvdu eina upplýsingarskipan, har sagt varð, hvar bussurin var, hevði hetta verið ein stór hjálp. Hetta kann vera ein rødd, ið sigur hvar bussurin steðgar næstu ferð, ella ein skermur, ið vísir næsta steðgipláss.

Arbeiði og starvssetan (grein 27)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at seta neyðug tiltøk í verk til tess skjótast gjørligt at tryggja, at talið hækkar munandi á teimum, ið bera brek, og sum arbeiða á opna arbeiðsmarknaðinum.

Í Føroyum er eingin skipan, ið tryggjar eitt ómakaleyst samband millum arbeiðsgevarar og arbeiðstakarar.

Luttøka í politiska og almenna lívinum (grein 29)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at broyta lóg um løgtingsval, soleiðis at øll tey, ið bera brek, kunnu útinna rætt sín at greiða atkvøðu og stilla upp til val, sama um tey hava ein verja ella eru umfatað av aðrari skipan. MEGD mælir harumframt til, at atgongd til atkvøðuseðlar, valtilfar og valstøð verður tryggjað, og at valfríur, hóskandi og neyðugur stuðul verður veittur til tess at lætta um atkvøðugreiðsluna hjá teimum, ið bera brek.

Persónar við menningartarni kunnu hava veikt talumál og torført at lesa, og atkvøðuseðlarnir síggja allir eins út við nógvum nøvnum á einum longum lista. Ongar myndir eru av teimum, ið stilla upp, og ikki er gjørligt at greiða atkvøðu talgilt.

III. Ávísar skyldur (grein 31-33)
Hagtals- og dátuinnsavning (grein 31)
MEGD mælir Føroya Landsstýri til at skipa innsavningina, greiningina og miðlingina av dátum, býtt eftir kyni, aldri, breki og øki; at betra um førleikamenningina; og at menna kyns- og aldursbundnar indikatorar.

Sum er, er eingin skipað dátuinnsavning av hagtølum viðvíkjandi persónum, ið bera brek, í Føroyum. Sostatt eru ongar almennar, greinaðar dátur um persónar, ið bera brek.

Innlendis ígildisetan og eftirlit (grein 33)
MEGD mælir til, at almenna samfelagið í samráð við feløgini, ið umboða persónar, ið bera brek, støðugt hava eftirlit við, at sáttmálin verður settur í verk. Føroya Landsstýri eigur eisini at seta neyðug tiltøk í verk til tess at stovna ella tilnevna eina uttanveltaða eftirlitsskipan í Føroyum.

MEGD mælir Føroya Landsstýri til at fremja og verja menniskjarættindini sambært París-aðalreglunum, og mælir til at seta eitt óheft eftirlit á stovn, og seta eitt talsfólk á brekøkinum, sum MEGD hevur vístá.

Vinaliga fyri MEGD

Tóra við Keldu, forkvinna

Jónvør Christiansen, aðalskrivari

Íslandsvegur 10 C
FO-100 Tórshavn
The Faroe Islands

Tel: +298 317373
Týsdag, mikudag og hósdag kl. 10 – 15
megd@megd.fo
www.megd.fo